

OULU

Oulu Capital
of Northern
Scandinavia

Viides tila – kirjastopalvelut virtuaaliympäristöissä -hanke

Harri Holappa
Elina Kauppila
Oulun kaupunginkirjasto

31.10.2018

-
-
-
-
-
-

1 HANKKEEN TAVOITTEET	2
1.1. HANKKEEN JÄRJESTÄYTYMINEN.....	2
1.2. RAHOITUS.....	3
1.3. JOHDANTO.....	3
1.4. KIRJASTOJEN PALVELUT LUKIOLAISILLE OULUSSA JA KEMPELEESSÄ.....	5
1.5. PEDAGOGIIKKA JA LUKION OPETUSSUUNNITELMA 2015.....	6
2 HANKKEEN TOTEUTUS	8
2.1. ALKUKARTOITUS.....	8
2.2. HENKILÖKUNNAN KOULUTUS JA MATERIAALIN TUOTTO.....	9
2.3. OPISKELIJOIDEN OSALLISTAMINEN.....	11
2.4. JULKAISUKANAVA & EVÄITÄ OPISKELUUN -MATERIAALIKOKONAISUUS.....	11
2.5. UUDET TAVAT TARJOTA KIRJASTON OPASTUKSIA.....	13
3 POHDINTA	14

1 HANKKEEN TAVOITTEET

Viides tila – kirjastopalvelut virtuaaliympäristöissä -hankkeen tarkoitus oli kehittää kirjaston verkossa tarjottavia materiaaleja tiedonhankinnan ja kirjastonkäytön opastuksen sekä lukemaan innostamisen saroilla. Hankkeessa kehitettiin kirjaston opastus- ja neuvontatehtävää verkkoympäristössä sekä vahvistettiin henkilökunnan osaamista uusien opetusteknologioiden, opetusmenetelmien ja laiteiden käyttämisessä.

Hankkeessa myös selvitettiin, mikä on Oulun kaupunginkirjaston ja Kempeleen kunnankirjaston suunta ja tavoitteet verkossa tarjottavien palveluiden osalta. Mitä sisältöjä kannattaa ja voidaan tarjota verkossa, mitä lähiopetuksissa kirjastoissa tai muualla? Hankkeessa rakennettiin myös Oululle ja Kempeleelle verkkosisältöjen julkaisukanava ja tuotettiin sinne itseopiskelumateriaalia. Verkossa tarjottavat itseopiskelumateriaalit toimivat tiedonhankinnan ja kirjastonkäytön opastuksessa mutta eivät korvaa lähiopetusta. Lukemiseen innostamiseen tuotettiin myös verkkomateriaalia.

Viides tila -hankkeen kohderyhmänä olivat lukiolaiset, koska hankekirjastoissa oli tiedostettu tarve kehittää heille suunnattuja palveluita. Hankkeessa oli neljä pilottilukiota, joiden opettajia haastateltiin. Pilottilukiot olivat Oulun Lyseon, Laanilan, Kempeleen ja Kiimingin lukiot.

1.1. HANKKEEN JÄRJESTÄYTYMINEN

Viides tila -hanke oli Oulun kaupunginkirjaston ja Kempeleen kunnankirjaston yhteishanke. Hanke oli käynnissä 1.4.2017–31.12.2018. Hankekoordinaattoriksi palkattiin FM Harri Holappa ajalle 1.10.2017–31.12.2018.

Hankkeen ohjausryhmän jäsenet olivat:

- Jouni Pääkkölä, kirjastopalvelujohtaja
- Heidi Karhu, alueellinen kirjastopalvelupäällikkö
- Mervi Vaara, palvelupäällikkö, pj.
- Elina Kauppila, vastaava informaatikko
- Lotta Hynninen, kirjastonhoitaja (Kempele)

- Harri Holappa, hankekoordinaattori

Ohjausryhmä kokoontui 13 kertaa Oulun pääkirjastolla. Näiden lisäksi järjestettiin hankekokouksia Kempeleen pääkirjastolla sekä pilottilukioissa.

Hankekoordinaattori Harri Holappa osallistui Digioppimisen areena -konferenssiin Helsingissä 7.–8.12.2017. Hän osallistui samoin Digitalisaatio – haaste vai mahdollisuus ohjaukselle -seminaariin Oulun Ammattikorkeakoululla 23.11.2017. Muita koulutuksia olivat Luova luokka -seminaari Oulun pääkirjastolla 16.11.2017 sekä Valeuutiset ja vaihtoehtoiset faktat -koulutus Pohjois-Suomen aluehallintovirastolla 29.11.2017. Hankekoordinaattori kävi myös kolmiosaisen Miten järjestää webinaari? -verkkokoulutuksen 17.1.–12.2.2018, jonka järjesti Helsingin yliopisto Koulutus- ja kehittämisspalvelut HY+. Hankkeen puitteissa järjestetyt koulutukset mainitaan luvussa 2.2..

1.2. RAHOITUS

Hankkeelle myönnettiin AVI-rahaa 51 600 euroa.

Henkilöstökulut: 38 500 €, jonka lisäksi Oulun omarahoitusta 10 320 € ja Kempeleen omarahoitusta 5 500 €

Aineet, tarvikkeet, tavarat: 1 200 €

Matkat: 2 000 €

Palvelut: 8 500 €

Laitteet: 1 500 €

Yhteensä hankkeen rahoitus oli 61 920 euroa.

1.3. JOHDANTO

Kirjaston asiakaskunta on muuttunut ja muuttumassa siten, että mitä nuoremasta ikäryhmästä on kyse, sitä enemmän opetuksen ja opastuksen odotetaan tapahtuvan teknologiavälitteisesti.

Teknologialla itsessään on motivoiva vaikutus monelle niin sanottujen Y- ja Z-sukupolven edustajalle, ja puhuminen esimerkiksi ruutuajasta ja kännyköiden käyttökiellosta kouluissa ei tunnu enää sopivalta tähän aikaan. Näinpä verkko-opastukset tulisi nähdä kirjastojen ydinpalveluna. Kun aineisto kirjastoista sähköistyy, voi kirjasto ottaa entistä suuremman roolin opastuksien tarjoajana. Tulevaisuuden visio kirjastot digitaalisina osaamiskeskuksina.

Pisa-tulosten lasku on nostanut huolta suomalaisten perus- ja toisen asteen opiskelijoiden lukutaidosta. Suomalaisen nuorison lukutaidon on arvioitu heikentyneen viime vuosikymmenen aikana. Lukeminen on pinnallistunut, ja keskittymisvaikeudet haittaavat pitkän fiktiivisen tekstin, saati nykyajan työelämässä vaadittavan tekstimateriaalin omaksumista.

Hankkeen kohteeksi valikoituivat lukiolaiset, koska hankekirjastojen haluna oli kehittää lukiolle tarjottavia palveluita. Tavoitteena oli myös syventää toisen ja kolmannen vuosikurssien tiedonhankinnan opetusta.

Usein kuulee toistettavan myyttiä, jonka mukaan lukiolainen osaa hankkia tietoa. Tässä kuitenkin saatetaan sekoittaa teknologinen osaaminen eli laitteiden ja sovellusten käyttötaito itse sisällöllisen osaamisen kanssa. Ensiksi mainittua lukioikäiseltä saattaa hyvin löytyä, mutta toiseksi mainittua ei kerry automaattisesti. Pilottilukioiden opettajilta keräämiemme tietojen perusteella lukiolaistöiden lähdeviitteinä näkyy usein pelkkä Google tai Wikipedia. Heidän mukaansa lukiolaiset osaavat kyllä tunnistaa epäluotettavalta vaikuttavan lähteen, mutta he eivät huomaa hakeutua esimerkiksi Google Scholarin saati painettujen lähteiden luokse. Monesti tyydytään yksipuoleisesti Googlen hakukoneen ensimmäisiin tuloksiin. Tämä on hälyttävää, sillä nykypäivän lukiolaisilta odotetaan samaa kuin korkeakoululaisilla oli menneinä vuosikymmeninä. Heidän odotetaan hallitsevan tiedon runsautta ja jäsentymättömyyttä.

Ongelmaksi on nähty opettajilta saadun palautteen perusteella se, että kirjastosta saatu opastus ja neuvonta unohtuu opiskelijoilla helposti. Nykykirjaston perusidea voi olla hukassa: kellumassa olevaa aineistoa voidaan mennä turhaan etsimään hyllyistä neuvoa kysymättä eikä välttämättä ymmärretä verkkokirjaston ja aineiston varaamisen toimintaa.

Verkkomateriaalit kannattaa nähdä myös kirjaston palvelujen markkinoimiskanavana. Oppilaitoksissa ei välttämättä edes tiedetä, mitä kaikkea kirjastot tarjoavat esimerkiksi sähköisten palvelujen osalta. On myös tärkeää, että kirjastohenkilökunnan tuntemus kouluympäristöstä

lisääntyy. Koulut toivovat varsinkin etäkäytettäviä e-aineistoja. Lopuksi verkkomateriaaleilla on toki ilmeinen hyöty Pohjois-Pohjanmaan ja Kainuun alueiden kirjastojen kannalta. Alueiden välimatkat ovat pitkiä, ja verkkovälitteisyys parantaa palvelujen tavoitettavuutta syrjäisimpiinkin osiin.

1.4. KIRJASTOJEN PALVELUT LUKIOLAISILLE OULUSSA JA KEMPELEESSÄ

Oulussa toimii 14 lukiota, joista 11 on kaupungin ylläpitämiä. Opiskelijoita on yhteensä noin 5 800. Oulun kaupunginkirjastossa lukion ensimmäisen vuosikurssin vierailut ovat osa Kirjastoreittiä eli kirjaston ja Oulun oppilaitosten suunnitelmallista yhteistyötä. Kirjastovierailuilla tutustutaan kirjaston tiloihin ja kokoelmiin sekä verkkokirjastoon. Vierailuilla hyödynnetään sähköisiä paikannustehtäviä sekä mobiilitehtäviä.

Kirjasto tarjoaa pyynnöstä myös syvempiä tiedonhaun opetuksia lukioille. Lukiolaiset käyvät kirjastoissa myös kirjavinkkauksissa. Kirjaston laajat painetut ja sähköiset aineistokokoelmat ovat opiskelijoiden käytettävissä. Osa e-aineistoista on etäkäytettävissä myös lukioissa. Lisäksi kirjastot tarjoavat erilaisia tiloja opiskelua varten. Kirjastoreitti-sivusto tarjoaa tiedonhankintaan ja kirjastoon liittyvää tietoa sekä opiskelijoille että opettajille.

Kempeleen lukiossa on noin 350 opiskelijaa. Kempeleen kirjasto järjestää lukion aloittaville syyslukukauden alkupuolella pakollisen kurssin, joka sisältää tiedonhaun opetusta. Tiedonhaun opetuksessa perehdytään siihen, minkälaisia palveluita kirjasto tarjoaa lukio-opiskelijoille (tilat, e-aineistot, tietokannat, jne.). Opetuksessa tutustutaan myös OUTI-verkkokirjastoon sekä harjoitellaan sen käyttöä Kirjastoreitin mobiilitehtävien avulla. Lisäksi tunneilla on käsitelty muun muassa verkkotiedonhakua, tekijänoikeuksia ja lähdekritiikkiä. Opetuksessa on hyödynnetty Kirjastoreitin ja Kopiraittilan tarjoamia materiaaleja ja harjoitustehtäviä. Lukio-opiskelijat ovat voineet myös tilata Kempeleen kirjastosta maksutta aikakauslehtien artikkelikopioita Varastokirjastosta. Lukion yhteydessä oleva Tietotorin kirjasto toimii luonnollisesti hyvänä apuna opiskelijoille.

1.5. PEDAGOGIIKKA JA LUKION OPETUSSUUNNITELMA 2015

Lukion opetussuunnitelmassa 2015 on nähtävissä useita tilaisuuksia lukioiden ja yleisten kirjastojen yhteistyölle. Ensinnäkin yksittäisten lukioiden omaa opetussuunnitelman laatijoita kehoitetaan ottamaan huomioon paikallinen ympäristö ja sen eri toimijat. Opiskelu ympäristöjä laajennetaan oppilaitosten ulkopuolelle ja yhtenä mahdollisista tahoista mainitaan kirjastot. Tiedonhankinnan ja arvioinnin taidot, verkkolukeminen, lähdekritiikki sekä lähdeviittaukset mainitaan lähes kaikkien aineiden keskeisissä sisällöissä. Lisäksi esillä ovat tiedonhankintaprosessien kehittäminen, tiedonhankintataidot, tiedon luotettavuuden ja merkityksen arviointi. Tavoitteena on, että opiskelija hallitsee eri alojen tiedonhankintakeinoja.

Yleisten kirjastojen merkitys korostuu tutkivan oppimisen ihanteessa. Tutkimiseen, kokeilemiseen ja ongelmanratkaisuun perustuvat opiskelumenetelmät nähdään edistävän oppimaan oppimista ja kehittävän kriittistä ja luovaa ajattelua. Opiskelija kehittää tiedonhankinta- ja soveltamistaitojaan sekä ongelmanratkaisutaitojaan. Opiskelija saa kokemuksia tutkivasta oppimisesta sekä osallisuudesta tieteen ja tutkimuksen tekoon. Tiedonhankinnan opetuksen korostaminen opetussuunnitelmassa oli pohjana Eväitä opiskeluun -tukipaketin luomisessa (luku 2.4.).

Hankkeen alussa kerättiin tietoa verkko-opetuksen hyvistä käytännöistä ja käytössä olevista teknologioista tietokannoista, internetistä ja eri maiden kirjastolehdistä, hakujen kohteina olivat tutkimuskirjallisuus, ammattikirjallisuus, keskustelupalstat sekä yleinen verkkotiedonhaku.

Verkko-opetusmateriaaleissa on tärkeää suunnitelmallisuus ja pedagoginen perusteltavuus. Kaikella pedagogisella toiminnalla on oltava tavoite. Oppilaitosten kirjastovierailutkaan eivät saa olla pelkkiä vierailuja, vaan niiden osana täytyy olla opetuksellisuus. Kirjastojen on tehtävä laajemmin kuin pelkästään markkinoida itseään: täytyy kuunnella opettajakuntaa ja seurata opetussuunnitelmia.

Opetuksen on perustuttava parhaisiin käytäntöihin ja oltava pedagogisesti harkittu. Aktiivista oppimista voi tukea interaktiivisilla tehtävillä ja merkityksellisen oppimiskokemuksen saa, kun tiedonhankinnan opetus kytkeytyy koulutehtävän tekoon. Verkkomateriaalit, erityisesti videot auttavat hillitsemään sitä työmäärää, jota väistämättä syntyy kirjastokäytien räätälöimisestä yksittäisten ryhmien tarpeisiin.

Pedagogiassa on vuosikautia korostettua siirtymisestä yksisuuntaisesta opettajalta oppilaiden aivoihin -kaavan mukaisesta oppimiskäsityksestä kaksisuuntaiseen oppimiskäsitykseen, jossa opiskelijat ovat tiedon tuottajina. Opettaja nähdään tällöin enemmän tuutorina eli työskentelyn ohjaajana ja opetustilanteet enemmän vuorovaikutteisina tilanteina, joissa korostuu vertaisoppiminen ja kommunikaatio.

Flipped classroom -pedagogiikka on viime vuosina kerännyt opetusalan innostusta. Se on kääntänyt asian ympäri niin, että enää ei ole opettajan opetussessioita, vaan oppilaat valmistautuvat tulevaan oppituntiin perehtymällä käsiteltävään asiaan. Asiaan voi perehtyä oppikirjan luvun tai vaikkapa opettajan laatiman videon avulla. Flipped classroom -pedagogiassa ei ole sinänsä merkitystä, puhuuko tuttu opettaja videolla vai live-tilanteessa vai välittykö käsiteltävä asia tyystin toisen henkilön kautta. Koska opetusvideoita löytyy nykyään helposti aiheesta kuin aiheesta, tulevaisuudessa opettajan tehtävä ei ole niinkään opettaa perusasioita, vaan toimia tulkkina monimutkaisen ongelmanratkaisun ja helpon ongelmanratkaisun välissä.

Flipped classroom -opetusmetodissa yhteiseen tiedon käsittelyyn ja tiedon soveltamiseen jää enemmän aikaa. Yhteisöllä, yhdessä tekemällä on merkittävä rooli, sillä toiselle opettamisella on havaittu jäävän henkilöön muistijälki tehokkaammin kuin luennon kuuntelemisella. Nykynuorten tiedon prosessointi perustuu jakamiseen sosiaalisessa mediassa ja muualla. He elävät siis tyystin erilaisessa maailmassa kuin edeltävät sukupolvet.

Tulevaisuuden oppimateriaalien muuttuessa yhä kuvallisemmaksi olisi kirjaston hyvä painottaa entistä enemmän videosisältöjä. Videot ovat yleisesti suuressa huudossa tämän päivän verkkoviestinnässä. Siitä kertoo muun muassa tubettajien aseman kohoaminen lyhyessä ajassa mediakentällä sekä se, että monelle Youtube on itse asiassa toiseksi suosituin hakukone Googlen jälkeen. Videoaineistot ovat tiedonkäyttötrendien kärjessä sen ansiosta, että ne ovat nopeita, helppoja ja parhaimmillaan tehokkaita. Lyhyet esimerkkivideot sujuvoittavat kirjasto-opastuksia ja toimivat opiskelijoille muistutuksina. Videoiden avulla asian esittely ei vie aikaa vuorovaikutukselta. Videot on kuitenkin muistettava ympäröidä tehtävänannoilla, muuten niiden katselusta tulee oppilaille passiivista toimintaa.

Viides tila -hankkeen yksi painopisteistä olikin videotuotannon käynnistäminen Oulun kaupunginkirjastossa. Tämä toiminta hyödyttää lopulta myös alueen muita kirjastoja sekä syntyvien tuotosten että ennen kaikkea jaettavan osaamisen muodossa.

2 HANKKEEN TOTEUTUS

2.1. ALKUKARTOITUS

Hankkeen alussa kerättiin **kysely suurimmista suomalaisista yleisistä kirjastoista**, mitä tulee heidän käyttämiinsä verkkokanaviin ja luomiinsa verkkosisältöihin. Kyselyn perusteella voi sanoa, että yleisten kirjastojen käytännöt ovat varsin yhtenevät. Yleisin verkkokanava- ja sisältö on luonnollisesti tekstimuotoinen kirjastonkäyttöopastus omilla verkkosivuilla. Myös tekstimuotoiset lukusuositukset olivat yleisiä. Monet suurimmista kirjastoista toimivat jollakin asteella Instagramissa ja Twitterissä. Kaikki olivat läsnä Facebookissa, joka oli ennen kaikkea tapahtumamarkkinoinnin paikka. Jotkut kirjastot olivat läsnä Youtubessa, minne tuotettiin satunnaisesti kirjavinkkauksia ja esittelyvideoita. Kirjastojen läsnäolo oppilaitosten oppimisympäristöissä oli rajoittunut yksittäisiin kokeiluihin, jotka olivat pääasiassa jo loppuneet. Tiivistetysti voikin sanoa, että suomalaisten yleisten kirjastojen verkkosisällöt ovat tähän asti pääasiassa olleet muodoltaan varsin perinteisiä teksti- ja kuvasisältöjä kirjaston omilla sivuilla ja sosiaalisessa mediassa.

Hanke toteutti toisenkin **kyselyn, tällä kertaa Pohjois-Pohjanmaan maakunta-alueen kirjastoille** siitä, mitä sisältöjä ne tällä hetkellä tuottavat verkkoympäristöihin ja millaisia tarpeita eri kokoisilla kirjastoilla on. Sisältöjen tuotto rajoittui kyselyn perusteella pääasiassa omiin verkkosivuihin ja tärkeimpiin somekanaviin. Haasteeksi alueen kirjastot mainitsivat yleisesti työresurssin puuttumisen rikkaampien verkkosisältöjen luomiselle. Ennen kaikkea kirjastot kaipasivat käytettäväkseen jakamiskelpoista materiaalia. Viides tila -hankkeen kärkenä olikin uudenlaisien innostavien materiaalien sekä näiden jakokanavien luominen, joiden avulla kannustetaan lopulta alueen kirjastoja yhteistyöhön.

Kyselyiden laatimisen lisäksi hanke tapasi **sidosryhmien edustajia** Oulun kaupungin, Oulun yliopiston, Oulun ammattikorkeakoulun, Lapin ammattikorkeakoulun sekä Otava Opiston alaisuudesta. Tapaamisten luonne vaihteli: osa oli teknologia- ja osa sisältöpainotteisempia kuin toiset. Tapaamiset auttoivat hanketta alkuvaiheessa varsinkin kartoittamaan ja rajaamaan mahdollisia verkkojulkaisemisen kanavia ja sovelluksia, mistä lopulta syntyi WordPress-pohjainen Eväitä opiskeluun -tukipaketti (luku 2.4.).

2.2. HENKILÖKUNNAN KOULUTUS JA MATERIAALIN TUOTTO

Yhtenä hankkeen tavoitteena oli henkilökunnan osaamisen vahvistaminen uusien opetusteknologioiden, opetusmenetelmien ja laitteiden käyttämisessä. Hankkeen puitteissa järjestettiin **neljä videokuvaamiseen ja kuvauslaitteiden käyttöön liittyvää koulutusta**, joissa kouluttajana toimi hankekoordinaattori. Hankkeessa hankittiin Oulun kaupunginkirjaston ja Kempeleen kunnankirjaston käyttöön laitteisto laadukkaaseen videotuotantoon. Laitteistoon kuuluivat muun muassa älypuhelin, mikrofonit, kuvausvalot, telineet ja tallennusmedia.

Henkilökuntaa koulutettiin **tuottamaan sisältöjä verkkoympäristöihin sekä käyttämään uusia laitteita ja sovelluksia**. Nämä sovellukset olivat iOS-pohjaiset Adobe Spark Post, Adobe Spark Video sekä iMovie-videoeditointiohjelma. Lisäksi Valveen elokuvakoulun mediaopettaja Antti Haaranen piti **videoiden käsikirjoittamiseen liittyvän koulutuksen** toukokuussa 2018. Oulun yliopiston kasvatustieteellisen tiedekunnan Sari Harmoinen koulutti kesäkuussa 2018 kirjastojen henkilökuntaa **flipped classroom -pedagogiikasta**. Hankkeessa järjestettiin myös lukuisia tarvittaessa pidettyjä pienimuotoisempia opastustilaisuuksia.

Hankkeen aikana havaittiin, ettei henkilökunnan aika välttämättä riitä videoiden tuottoon siinäkään tapauksessa, että käytössä oleva laitteisto on matalan kynnyksen tabletti- ja älypuhelinpohjaista teknologiaa. Henkilökunnan tekemässä videotuotannossa kannattaakin jatkossa keskittyä **lyhyisiin ja mahdollisimman vähän etukäteis- ja jälkituotantoa vaativiin videoprojekteihin**. Esimerkiksi Adobe Spark Video -sovelluksella pystyy tekemään animoituja videomuotoisia diaesityksiä. Kuvaamista vaativissa videoissa kannattaa pysyä lyhyessä pituudessa sekä hyvin rajoitetussa lukumäärässä paikkoja ja toimijoita. Yleisesti kannattaa ensiksi varmistaa puheäänänen laadukkuus ennen kuvan laadukkuutta, sillä heikko äänenlaatu pilaa helposti hyvinkin kuvatun videon.

Enenevissä määrin videoissa toivotaan puheen rinnalla olevan **tekstitys**, sillä videoiden katsominen esimerkiksi bussissa ilman kuulokkeita on arkipäivää. Tämä käy hyvin yhteen julkisia toimijoita koskevan saavutettavuusdirektiivin ja sitä seuraavan kansallisen lainsäädännön kanssa. Esimerkiksi kaiken kirjaston videomateriaalin olisi oltava myös kuulorajoitteisten ja koneluentaohjelmaa käyttävien käytettävissä. Isoimmissa videonjulkaisupalveluissa (mm. Youtube ja Vimeo) on olemassa sisäänrakennettu tekstitystyökalu. On kuitenkin suositeltavaa liittää

videoon tekstitykset jo editointivaiheessa, mikäli käytössä on tämän ominaisuuden sisältävä editointiohjelma.

Sopiva pituus lyhyelle ohjevideolle on 1–2 minuuttia. Aiheeseen enemmän pureutuvan pituuden olisi hyvä asettaa 4–6 minuutin väliin. Varsinkin editointivaiheeseen voi helposti saada uppoamaan paljon aikaa, jolloin videoon käytetyt henkilötyötunnit eivät välttämättä vastaa videolla saavutettua hyötyä. Videossa on myös hyvä välttää ammattikieltä.

On muistettava, että kirjaston tulisi pitää kiinni suomalaisesta **tekijänoikeuslainsäädännöstä**, vaikka ne nettimaailmassa usein jätetään huomiotta. Sosiaalisessa mediassa jaetaan jatkuvasti sisältöä, joka on tarkkaan ottaen tekijänoikeuden suojaamaa. Kaiken kirjaston tuottaman materiaalin olisi hyvä oltava Creative Commons -lisensoitua vapaasti jaettavaa materiaalia, sillä se paitsi noudattaa lainsäädäntöä, sopii se myös hyvin yleisten kirjastojen toimintafilosofiaan. Samoin avoimen lähdekoodin alla olevia ohjelmia on hyvä pyrkiä käyttämään aina kun ne ovat relevantteja kulloiseenkin tarkoitukseen.

Hanke kokeili myös tosiaikaista etälähetystä eli livestreamausta yhden tilaisuuden muodossa, jonka aiheena oli kirjavinkkaus. Kohteena oli Oulun Suomalaisen Yhteiskoulun lukion äidinkielen tunti ja etälähetyssovelluksena Adobe Connect. Koimme kuitenkin, **ettei videomuotoisen kirjavinkkauksen tosiaikaisuus tuonut mainittavaa hyötyä** vaadittavaan työpanokseen nähden, vaan samaan lopputulokseen olisi päässyt etukäteen tallennetun videon katsomisella. Yksi tulevaisuudessa kokeilemisen arvoinen asia voisi kuitenkin olla kirjailijavierailu oppilaitokseen etälähetysten avulla.

Nämä kokemukset ja aiempi havainto henkilökunnan työresurssihaasteista saivat hankkeen kokeilemaan **vertaistuotannolla** tehtyä videotuotantoa, joissa käsikirjoittajana ja esiintyjänä toimisi lukioikäinen. Päätimme tehdä yhteistyötä erään Kiimingin lukion oppilaan kanssa. Tuotimme hänen kanssaan kahdeksan lyhyttä kirjavinkkausvideota. Lukiolainen selosti videoissa kunkin kirjan juonta ja lopuksi kertoi omista mielipiteistään. Videoiden teknisen toteutuksen hoiti hankekoordinaattori. Videot julkaistiin tätä tarkoitusta varten perustetulla Vinkkaamo-kanavalla Youtubessa ja ne linkitettiin Eväitä opiskeluun -tukupaketissa. Lisäksi tuotimme lähdekritiikkiaiheisen videon erään vasta korkeakouluopintonsa aloittaneen kanssa. Kokemukset molemmista tuotannoista olivat erittäin positiiviset. Vertaistuotanto vaikuttaa jatkokeitelujen arvoiselta tavalta luoda nuorille uppoavaa videosisältöä.

2.3. OPISKELIJOIDEN OSALLISTAMINEN

Hanke pyrki osallistamaan pilotti- ja muiden lukioiden oppilaita. Kiimingissä kirjastonhoitaja keskusteli Kiimingin lukion opiskelijoiden kanssa siitä, millainen olisi hyvä tiedonhankinnan ja -hallinnan itseopiskelumateriaali. Opiskelijat toivoivat, että se olisi helposti saatavilla. Sisällöiksi toivottiin tekstiä, tehtäviä ja videoita. He toivoivat myös interaktiivisia opetusmateriaaleja. Tapaamisessa nousi esiin myös se, että Kiimingin lukiolaiset voivat toimittaa kirjatrailereita julkaistavaksi kirjaston Vinkkaamo-Youtube-kanavalla.

Hanke teki yhteistyötä myös Oulun Ammattikorkeakoulun kirjasto- ja tietopalvelun koulutuksen Pedagoginen kirjastonhoitajuus -opintojakson kanssa. Kuusi kurssille osallistunutta kirjastoalan opiskelijaa järjesti yhteensä kolme oppituntia, joissa ideoitii nykyukiolaisille sopivia lukemiseen innostamisen tapoja sekä pohdittiin syitä lukemattomuuteen. Viimeksi mainitun kohdalla pääasiallisiksi syiksi erottui lukuajan puute sekä lukuaikaa syövät mediat kuten pelit ja videot. Toimivana lukemaan innostamisen tapana ehdotettiin tähän liittyen kirjakulttuurin suurempaa näkyvyyttä näissä medioissa (ns. transmediaisuus, ks. luku 3). Lukemisharrastus vaikutti kolmen oppitunnin perusteella hyvin polarisoituneelta.

2.4. JULKAISUKANAVA & EVÄITÄ OPISKELUUN -MATERIAALIKOKONAISUUS

Yksi hankkeen tavoitteista oli rakentaa Oulun kaupunginkirjastolle ja Kempeleen kunnankirjastolle verkkosisältöjen julkaisukanava ja tuottaa sinne itseopiskelumateriaalia. Materiaalilla oli kaksi tavoitetta: 1) toimia lukiolaisille itsenäisesti tutustuttavana ja 2) olla hyödyllisiä kirjastoammattilaisille ja opettajille oppitunneilla ja kirjaston opetuksissa.

Alkuseelvityksen ja sidosryhmätapaamisten myötä hankkeelle selkeni, että materiaaleja ei voi jakaa vain yhdessä julkaisujakavassa. On parempi hyödyntää kirjastojen jo olemassa olevia julkaisukanavia sekä miettiä uusien kanavien tarve tuotettavien materiaalien mukaan. Esimerkiksi oppimisympäristöjen käyttö on jo pelkästään Oulun lukioiden kesken todella kirjavaa, joten verkkosisällöt oli jaettava kirjaston omissa kanavissa. Koska lukioiden käytänteet sähköisten oppimisympäristöjen käytössä ovat vaihtelevat, emme voineet valita yhtä oppilaitosten käyttämää palveluntarjoajaa jättämättä muiden oppilaitosten opiskelijoita ongelmien eteen muun muassa käyttäjätunnusten hankkimisen suhteen.

Vaihtoehtoja materiaalien julkaisukanaviksi oli aluksi useita. Ensiksi karsiutuivat, kuten todettiin, oppilaitosten oppimisympäristöt kuten eLukion Moodle-ympäristö. Hanke kuitenkin halusi sisällyttää verkkosisältöjen joukkoon tehtäviä ja muita interaktiivisia sisältöjä, joita varten monessa oppimisympäristössä olisi ollut sisäänrakennetut luomistyökalut. Hankkeessa kiinnostuttiinkin H5P-työkalupaketista ("HTML5 Package"), joka on käytettävissä monella tavallisten verkkosivujen julkaisualustalla, ja joka toimii myös upotteilla kaikilla muilla verkkosivuilla. H5P (www.h5p.org) on ilmainen, vapaaehtoisvoimin kehitetty avoimen lähdekoodin joukko työkaluja, joilla voi tehdä esimerkiksi monivalintatehtäviä. Näin lukiolaisten opetusmateriaaleista saisi vuorovaikutteisemmän ja motivoivamman.

Hankkeen pääasialliseksi julkaisukanavaksi ja lopulta hankkeen suurimmaksi tuotokseksi valikoitui **WordPress-pohjainen verkkosivusto** (www.kirjastosatavataan.fi/materiaalipankki), joka luotiin hankkeen, Oulun Tietotekniikan ja Oulun kaupunginkirjaston alueellisen kehittämistehtävän työryhmän kesken. WordPress-julkaisualusta valittiin siksi, että siinä on suora integrointimahdollisuus H5P-työkalujen kanssa, ja että se on varsin pitkälti räätälöitävissä toiminnaltaan ja ulkonäöllisesti. WordPress on myös avoimen lähdekoodin sovellus, ja sopii siksi toimintafilosofialtaan yleisten kirjastojen kanssa. WordPress-sivustoille voi lisäksi jakaa sisällöntuotto-oikeuksia vapaasti, kun sama olisi ollut monimutkaisempaa Oulun kaupungin tai Kempeleen kunnan omien verkkokanavien alaisuuteen rakennetulla sivustolla.

Sivustolle laadittiin nimeä **Eväitä opiskeluun – lukiolaisen tiedonhankinnan opas** kantava tukimateriaali (löydettävissä sivun <https://www.ouka.fi/oulu/kirjastoreitti/etusivu> kautta), jonka aiheita ovat tiedonhaku, lähdekritiikki, disinformaatio, kuvien käyttö, tekijänoikeudet, lähdeviittaus sekä lukemaan innostaminen. Käsiteltäviä aiheita kartoitettiin hankkeen alkuvaiheessa hankkeen pilottilukioiden yhteysopettajien kesken. Oppilaitoksilta nousi odotettua vähemmän toiveita, sillä digitaalisuuden käyttöaste vaihtelee koulujen sisälläkin opettajasta toiseen. Kirjaston käyttö, lainaaminen, varaaminen olivat kuitenkin aiheita, joista toivottiin opastuksia, samoin kuin lukemaan innostamisen materiaalit.

Itseopiskelumateriaali koostuu tekstipohjaisesta teoriasisällöstä, kuvista ja kaavioista, H5P-tehtävistä sekä joko hankkeessa tai muiden tahojen toimesta tuotetuista videosisällöistä. Lisäksi sivustolla jaetaan Oulun ja Kempeleen omilla sivuilla entuudestaan jaettuja opastus- ja markkinointimateriaaleja. Samassa yhteydessä syntyi myös **Kirjastossa tavataan -emosivusto**

Oulun kaupunginkirjaston alueellisen kehittämistehtävän käyttöön. Lisäksi aiemmin keväällä oli perustettu Youtube-kanava **Vinkkaamo** lukemaan innostamisen videosisältöjen jakokanavaksi. Nämä julkaisukanavat toimivat samalla myös yhteistyövälineenä alueen kirjastojen välillä, sillä ne on tarkoitettu yhteiskäytettäviksi.

Eväitä opiskeluun -tukimateriaali on ollut oppilaitosten käytettävissä syyslukukaudesta 2018 alkaen. Julkistamista seuraavien parin viikon ajan materiaalin käyttäjiä pyydettiin täyttämään palautekysely, johon vastasi 158 opiskelijaa. Palaute oli positiivista: kun opiskelijoita pyydettiin valitsemaan listalta paketti parhaiten kuvailevat adjektiivit, nousivat "hyödyllisyys", "ajantaisuus" ja "helppokäyttöisyys" korkeimmiksi. Se arvioitiin laajalti myös sopivan laajuiseksi. Kehityskohdiksi materiaalille ehdotettiin teknisiä ja ulkoasullisia parannuksia erityisesti mobiilikäyttöön. Noin viidennes vastaajista kertoi käyttäneensä materiaalia mobiililaitteella.

2.5. UUDET TAVAT TARJOTA KIRJASTON OPASTUKSIA

Hanke selvitti muitakin uusia tapoja tarjota kirjaston opetuksia, kirjavinkkauksia ja kirjastonkäytön opastuksia. Viides tila -hanke jatkoi Oulun kaupunginkirjaston jo pari vuotta aiemmin alkanutta yhteistyötä Oulun yliopiston Jokapaikan tietotekniikan tutkimuskeskuksen (UBICOMP) Virtuaalikirjasto-hankkeen kanssa. Hankkeessa luotiin virtuaaliodellisuuslaitteistolla käytettävä **Virtuaalikirjasto-sovellus**. Virtuaalikirjasto on mallinnus Oulun pääkirjaston kahdesta ensimmäisestä kerroksesta sekä kolmesta fantasiamaailmasta, jossa on lukemiseen ja kirjakulttuuriin innostavaa sisältöä. Oulun kaupunginkirjasto toimi tässä suunnittelija- ja ideointiroolissa, ja Oulun yliopisto vastasi sovelluksen teknisestä toteutuksesta.

Viides tila -hanke järjesti Virtuaalikirjaston ensimmäiset asiakastestaukset opiskelijaryhmille huhtikuussa 2018 ja keräsi kokemuksia virtuaaliodellisuuden avulla luotavista opastuksista ja vinkkauksista. Syksystä 2018 lähtien asiakastestaukset ovat jatkuneet Oulun pääkirjaston aulassa. Sovellus on ollut testattavana myös Kempeleen pääkirjaston ja Linnakankaan kirjaston asiakkaille.

Hankkeessa selvitettiin myös mobiilikäyttöistä paikannuspelisovellusta nimeltä Actionbound. Actionbound on sovellus tabletteihin ja puhelimiin, jonka avulla voi luoda erilaisia rastipisteperiaatteella toimivia tehtävärajoja. Radoilla voi suunnistaa GPS-paikannuksen tai – mikä on kirjastojen kannalta toimivampaa – tiloihin kiinnitettävien QR-koodien avulla. Rataan voi luoda

teksti-, kuva- ja videomateriaalin avulla ohjeistavaa ja opastuksellista sisältöä, ja siihen voi liittää muun muassa monivalinta-, kirjoitus- ja kuvanottamistehtäviä sekä äänestyksiä. Pelillisyyttä tuetaan pisteenlaskusysteemillä, ja vastaukset tallentuvat myöhempää tarkistusta varten verkkoon. Pelillisuus on arvokas lisä kirjastovierailuihin, sillä sen avulla opiskelijoita on helpompi motivoida. Rastipistesovellus voi osoittautua myös hyväksi lähiopetuksen ja verkko-opetuksen välimuodoksi, josta hyötyvät myös vähemmän aktiiviset ja suuremman ohjauksen tarpeen omaavat opiskelijat.

Päätimme toteuttaa Oulun pääkirjastolle yhteistyössä kirjaston Tietopalvelun kanssa **kirjastokierrosradan Actionboundin avulla**. Rataa testasi kaksi lukiolaisryhmää, ja oppilaiden vastaanotto mobiilisuunnistusta kohtaan oli varsin positiivinen. Rataa on tarkoitus jatkokehittää ja käyttää lukiolaisten ensimmäisen vuoden kirjastokäyntien yhteydessä, mutta se toimii myös itsenäisesti suoritettavana ratana. Radassa käydään läpi lukiolaisen kannalta olennaisimmat pääkirjaston palvelut sekä kirjaston verkkopalvelut. Radalla harjoitellaan myös verkkokirjaston käyttöä sekä hyllyluokitusta. Vastaavia sovelluksia käytetään koulumaailmassa tänä päivänä paljon. Actionbound valikoitui testattavaksi sovellukseksi sen suhteellisesti edullisen hinnan ja käyttöliittymän selkeyden ansiosta.

3 POHDINTA

Teknologia muuttuu nopeasti, jolloin panos-hyöty-suhteen arviointi voi olla hankalaa. Vanhan tilalle tulee uutta, mutta ennen kaikkea koko ajan syntyy entisen rinnalle uusia teknologioita, jotka tekevät jonkun tietyn pienen osa-alueen muita paremmin. Jo tarjonnan perässä pysyminen on haastavaa, saati uuden teknologian opettelu. Kirjaston onkin hyvä tiedostaa tarpeensa tarkasti uudelle teknologialle ja keskittyttävä laadun tuottamiseen.

On ilmeistä, että tulevaisuuden tehokkaita verkkopalveluita luonnehtivat ainakin kuvallisuus ja mobiilikäyttöisyys. Kirjaston kannattaa tutkia myös pelillistämisen mahdollisuuksia. Esimerkiksi osaamismerkit saattavat olla tärkeä osa tulevaisuuden oppimissuoritusten arviointia. Seuraava kehitysaskel Eväitä opiskeluun -tukupaketista H5P-tehtävineen voisi olla Adobe Captivate, Articulate Storyline tai Trivantis Lectora -ohjelmistoilla tehdyt oppimismoduulit, joilla voi tehdä tämän hetken laadukkainta e-oppimissisältöä, mitä tulee interaktiivisuuteen, visuaalisuuteen ja responsiivisuuteen eri laitteiden välillä. Adapt Learning on näille ilmainen vaihtoehto. Myös

mobiilikäyttöisistä sovelluksista muodostunee tulevaisuudessa kirjastojen verkkopalvelujen tukipilari.

VR- ja AR-tekniologia tulee väistämättä lyömään jossain vaiheessa läpi kuluttajamarkkinoilla, jolloin kirjastonkin on hyvä olla kehityksen kärjessä. AR-tekniologia mahdollistaisi esimerkiksi uudenlaisia tapoja markkinoida kirjaston aineistoja, mutta tämä vaatisi todennäköisesti niiden RFID-tarroittamista. Virtuaalitodellisuuden puolella tällä hetkellä nosteessa ovat 360 asteen videot ja niihin upotetut opetussisällöt. Kirjastojen kannattaa seurata ainakin keväälle 2019 kaavailtua Oculus Rift 2 -laitteistoa, joka lupaa langatonta käyttöä yhdistettynä monen suunnan liikkeentunnistukseen.

Kirjaston kannattaa lähestyä lukemiseen innostamista ja kokoelmien markkinointia transmediaisesti. Transmediaisuus tarkoittaa eri mediatyyppien keskinäistä vuorovaikutusta. Esimerkiksi Star Wars -elokuvat ovat poikineet kirjoja, ja Aleks Delikouras kirjoitti pelaamiskulttuuriaiheista Nörtti-kirjasarjaa, joka sai vielä alkunsa Youtube-videosarjana. Kirjaston kannattaa yrittää tunkea mahdollisimman paljon lukuaikaa syövien medioiden kuten pelien ja sosiaalisen median maailmaan. Pelkkä lukemiskärjellä etenevä verkkosisällöntuotto palvelee tehokkaasti jo lukuinnon omaavia ihmisiä eli heitä, jotka polarisoituneessa lukemiskulttuurissa ovat todennäköisesti jo kirjastojen suurkuluttajia.

Eväitä opiskeluun -tukimateriaali on jo nyt havaittu hyväksi apuvälineeksi: Sitä voi hyödyntää tiedonhaun opetuksen tukena, ja sen avulla opiskelijat voivat syventää taitojaan. Se toimii opiskelijoille pysyvänä tukena verkossa. Materiaalia täytyy kuitenkin jatkossa kehittää päivittämällä sitä opiskelijoiden tarpeiden ja teknologian kehityksen mukaisesti.